

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-69>

УДК 334.723

ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

FINANCING TOOLS OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Плиса Володимир Йосипович

кандидат економічних наук, професор, професор кафедри,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7451-6833>

Цюпка Антон Вікторович

аспірант,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8226-139X>

Мунтян Богдан Валентинович

аспірант,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1103-2098>

Plysa Volodymyr, Tsiupka Anton, Muntian Bohdan
Ivan Franko National University of Lviv

Стаття присвячена проблемі соціального підприємництва як фактора досягнення стабільності діяльності суб'єктів господарювання. Вивчено, що керівники соціальних підприємств обирають найбільш оптимальну організаційно-правову форму для ведення підприємницької діяльності виходячи з особливостей її ведення. Виділено основні джерела фінансування соціального підприємництва: конкурси, гранти, пряма допомога держави, державні замовлення, державна підтримка, підтримка бізнесу. Основним недоліком перерахованих джерел фінансування соціального підприємництва є їхня фрагментарність. Цілями соціального інвестування можуть бути: боротьба з бідністю та нерівністю, вирішення екологічних проблем, покращення умов життєдіяльності людей, розвиток освіти та підтримка соціальних ліфтів, культурне, інтелектуальний та моральний розвиток громадянського суспільства.

Ключові слова: відповідальність, джерела, інструменти, соціальне підприємництво, суспільство, фінансування.

The article is devoted to the problem of social entrepreneurship as a factor in achieving the stability of business entities. It has been studied that managers of social enterprises choose the most optimal organizational and legal form for conducting business based on the peculiarities of its conduct. The main sources of funding for social entrepreneurship are highlighted: tenders, grants, direct state aid, state orders, state support, business support. The main drawback of the listed sources of funding for social entrepreneurship is their fragmentation. The goals of social investment can be: combating poverty and inequality, solving environmental problems, improving people's living conditions, developing education and supporting social elevators, cultural, intellectual and moral development of civil society. We can note the following features as criteria for social entrepreneurship: the first – the social effect of the enterprise's work is based on its main activity; the second is the use of innovative methods of development and solving social problems; the third is sufficient financial stability in the development of the company, which allows it to be separated from a non-profit organization that exists only on grant donations and pays full attention to fundraising; fourth – the democratic nature of the management of this enterprise is so mandatory when considering issues of financing social enterprises. If traditional investment in social projects relied on private philanthropists and charitable donations, financing new projects without providing further support (the object of aid is non-governmental organizations; financing is aimed at increasing the volumetric indicators of social activity), then the new paradigm involves inclusion in the investment process various state and private financial institutions; investment capital is designed to finance long-term development; the object of investment can be any social enterprise or entrepreneur; investments aimed at social impact; the financial approach ensures self-financing and sustainability of the enterprise.

It is quite justified that the specified distinctive features are not found everywhere, but they cannot be considered insignificant. At the stage of the development of the welfare state, society increasingly strives to support socially significant projects, enterprises and organizations that pursue humanitarian goals in their activities, namely, to ensure the employment of socially vulnerable categories of citizens, who contribute to the sale of their products, themselves produce goods for socially vulnerable groups or carry out activities aimed at achieving socially useful goals, contribute to solving social problems of citizens and society as a whole.

Key words: responsibility, sources, tools, social entrepreneurship, society, financing.

Постановка проблеми. Зростання соціальної нерівності у світі, що фіксується в дослідженнях Світового банку і свідчить про недостатню ефективність існуючих механізмів вирішення соціальних проблем у рамках переважної моделі ринкової економіки, став причиною появи економічних інститутів і практик, загальною метою яких є створення більш гармонійних економічних та соціальних структур і відносин, які змінюють базових принципів ринкової економіки. До таких інститутів відноситься соціальне підприємництво (підприємство), що з'явилося в різних країнах світу на початку 1980-х років, а в Україні розвивається приблизно протягом останніх п'ятнадцяти років.

У більшості держав світу відсутній статистичний облік соціальних підприємств, що обмежує можливості для їх вивчення і стимулює вибирати як об'єкт для наукового дослідження діяльність одиничних соціальних підприємств або соціальних підприємств, що створює концептуальну основу виключно на мікрорівні і не формує її на макрорівні. У зв'язку з цим, найменш дослідженими і, отже, найбільш актуальними для наукового вивчення є питання, пов'язані з механізмом цільового та планового включення соціальних підприємств до національних соціально-економічних систем, з можливістю оцінки їхнього внеску у соціально-економічний розвиток країн, а також зі створенням дієвих інститутів фінансування соціального підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів сучасних інструментів фінансування соціального підприємництва в Україні присвятили свої наукові праці такі науковці як: Валюс Л. О., Гончарова М. А., Гусак Н. Є., Корнецький А. О., Назарук В. Я., Свинчук А. А., Туманова А. А. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи значні напрацювання науковців в сфері фінансування соціального підприємництва в Україні та динамічності його розвитку, малодослідженими залишаються питання пошуку нових

джерел фінансування та різновидів фінансової підтримки таких підприємств.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті ґрунтується на дослідженні сучасних інструментів фінансування соціального підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на бурхливий розвиток сектора соціальної економіки в світі та зростаючу роль соціальних підприємств у боротьбі бідністю та соціальною ізоляцією, соціальне підприємництво залишається майже непомітним в Україні. Незважаючи на те, що соціальні підприємства, як і раніше, скромні за масштабами, вони несуть відповідальність за зміну ставлення до так званої «соціальної політики» та надають можливості для мобілізації додаткових ресурсів у соціальній сфері шляхом розвитку підприємницького потенціалу та інновацій.

Законодавство України не стимулює до розвитку соціального бізнесу, але в той же час і не перешкоджає у його розвитку. Таким чином керівники соціальних підприємств обирають найбільш оптимальну організаційно-правову форму для ведення підприємницької діяльності виходячи з особливостей її ведення. Проаналізувавши звіт «Соціальне підприємництво в Україні: Економіко-правовий аналіз» який був підготовлений групою експертів у галузі права, економіки та соціально-політичних наук для проекту «EU4Youth – Розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні» потрібно наголосити, що в Україні налічується близько 1000 соціальних підприємств з яких найбільшу питому вагу займають приватні підприємства (приватні організації) їх частка становить 26%, а найменшу займають фізичні особи-підприємці 5% (рис. 1) [4].

Як зазначає Артем Корнецький, викладач LvBS «з початком війни в Україні (і в 2022 рр.) спостерігається хвиля ініціатив, які покликані допомогти суспільству. Часто вони існують як волонтерські або благодійні проекти, які мають обмежений ресурс. Інколи вони створюються в поєднанні з бізнесовими підходами і дають більш сталий ефект.

Це явище має розповсюджену у світі назву – соціальне підприємництва, проте в Україні щодо нього існують хибні твердження, що потребують уточнень» [2].

Валюс Л. О. наголошує на тому, що «соціальне підприємництво – це організація, місія якої полягає в поєднанні зростання доходу та отримання прибутку з потребою поважати та підтримувати своє оточення і навколишнє середовище та мережу зацікавлених сторін – переросла з інтригуючої новітньої ідеї у звичну для бізнесу реальність» [1].

Як критерії соціального підприємництва ми можемо відзначити наступні риси: перша – соціальний ефект роботи підприємства заснований на його основній діяльності – соціальні цілі відбиті у статуті підприємства чи інших основоположних документах та ефект від роботи підприємства не слід плутати з соціальною відповідальністю підприємства (соціально відповідальним підприємством може будь-яке, що веде свою діяльність з метою максимального отримання прибутку, а процесі її використання враховує соціальні чинники).

Соціально відповідальний бізнес, зазвичай, пріоритетом своєї діяльності все ж визначає прибуток, тоді як головна мета соціального підприємства – вирішення соціальної проблеми (рис. 2).

Друга особливість – використання інноваційних методів розвитку та вирішення соціальних проблем. Третя особливість – достатня фінансова стійкість у розвитку компанії, що дозволяє її відокремити від некомерційної організації, існуючої тільки на грантові пожертвування і повністю приділяє увагу фандрай-

зингу. Четверта особливість – демократичний характер управління даним підприємством є таким обов'язковим при розгляді питань фінансування соціальних підприємств.

Таким чином, зазначимо, що на етапі розвитку людської цивілізації явно проявляється тенденція зростання ролі його соціальної складової. По суті мова йде про перехід до нової концепції економіки, орієнтованої насамперед соціальну сферу. Проте соціалізація економіки, основою якої є розвиток та ефективне функціонування соціального підприємництва, неможлива без забезпечення належного фінансування цієї сфери діяльності.

Дослідження практики функціонування соціальних підприємств дозволяє стверджувати, що до найсерйозніших факторам ризику, що впливають на його діяльність, належать: по-перше, вибір оптимального поєднання між забезпеченням фінансових результатів діяльності підприємства та створення соціальної цінності для суспільства; по-друге, недостатність фінансових ресурсів та, зокрема, складний процес залучення додаткових коштів.

Соціальні підприємці змушені запозичувати кошти, необхідні для реалізації проектів, у банків та фінансових організацій та повертати їх із відсотками, залишаючись практично без прибутку. Крім залучення позикових коштів безпосередньо на фінансовому та на банківському ринках, можна виділити такі джерела фінансування соціального підприємства: конкурси, гранти, пряму допомогу держави, державні замовлення, державну підтримку, підтримку бізнесу (табл. 1).

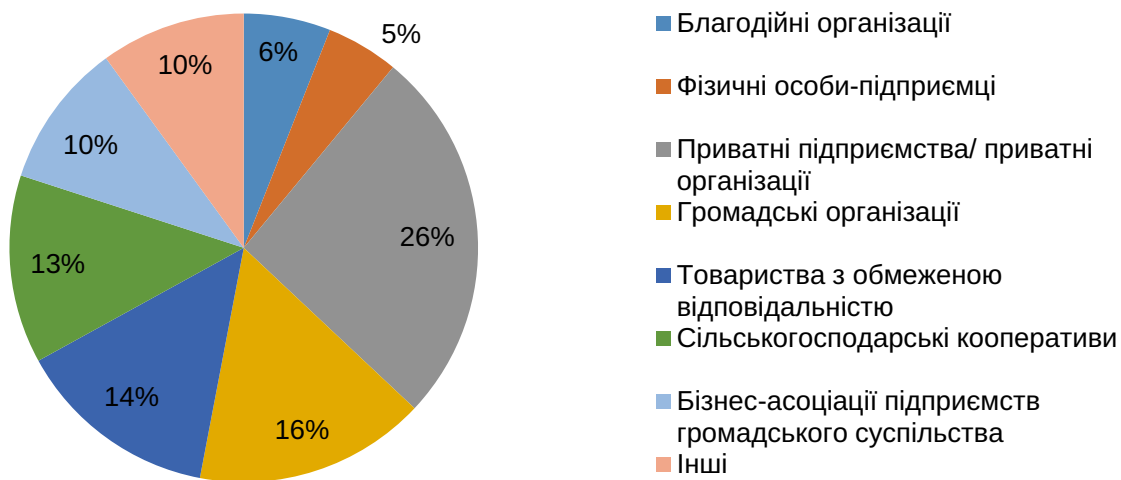

Рис. 1. Організаційно-правові форми соціальних підприємств в Україні

Джерело: сформовано авторами на основі [4]

Соціальне підприємництво

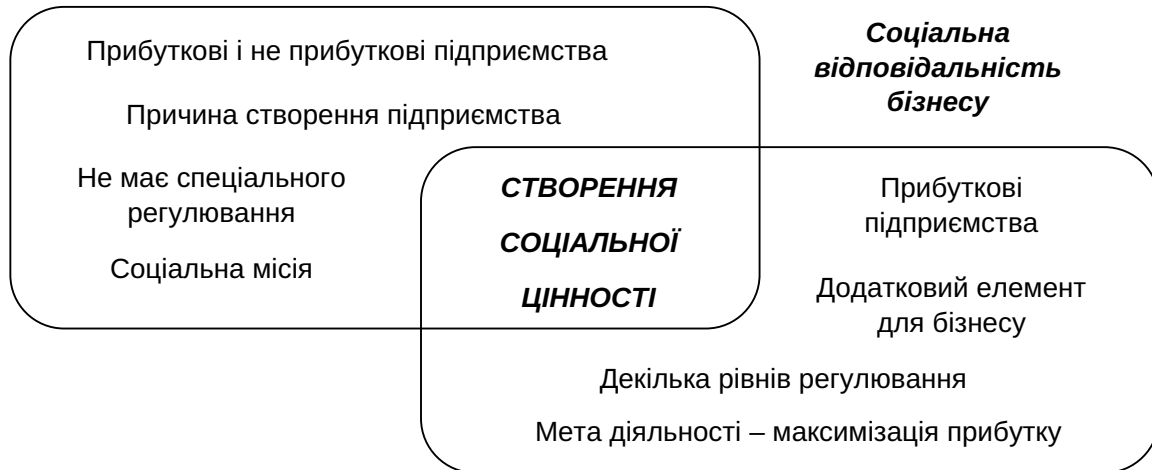

Рис. 2. Спільні та відмінні риси соціального підприємництва та соціальної відповідальності бізнесу

Джерело: сформовано авторами на основі [3]

Таблиця 1

Джерела фінансування соціального підприємництва

Джерело	Сутність
Конкурс	Благодійні фонди та організації (всередині країни) надають безвідсоткові позики або прямі інвестиції для реалізації окремих соціальних проектів основі конкурсного відбору.
Гранти	Закордонні фонди та благодійні організації здійснюють індивідуальну фінансову підтримку конкретного соціального підприємця.
Пряма допомога держави	Державні органи як інститут розвитку соціального підприємництва здійснюють діяльність із підтримки середніх та малих підприємств, які мають соціальну місію.
Система державних замовлень	Держава від свого імені закуповує соціально значущі товари та послуги у підприємств.
Державна підтримка	Передбачає споживчі субсидії на оплату соціальних товарів та послуг, безоплатне або на пільгових умовах надання засобів виробництва соціальним підприємствам, запровадження особливого режиму оподаткування.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Основним недоліком перерахованих джерел фінансування соціального підприємництва є їх фрагментарність та одиничність (разовість). У світових масштабах останнім часом з'явилася величезна кількість нових інститутів та інструментів фінансування соціального підприємництва та соціально орієнтованої діяльності. Це пояснюється кількома причинами:

- по-перше, значимістю соціальної сфери та нагальною необхідністю подолання соціальної нерівності;
- по-друге, виникненням якісно нових можливостей для соціального інвестування,

спрямованих на мобілізацію приватних економічних ресурсів на підтримку різноманітних соціальних та екологічних проектів;

- по-третє, світовим економічним спадом, що провокує революційні зміни у сфері благодійності та соціального підприємництва.

В основі необхідності сучасних змін підходів до фінансування соціально значущих проектів лежать наступні причини і тенденції:

- 1) поява та використання нових фінансових інструментів для реалізації соціальних цілей (фінансування соціального підприємництва поступово виходить за рамки грантів та конкурсів, на зміну їм приходять: позики, різні

види інвестування, державні кредитні гарантії тощо);

2) формування інституційних структур, які здійснюють фінансування соціального підприємництва (на зміну благодійним фондам поступово приходять: соціальні біржі, венчурні капітали тощо);

3) капітал благодійників розширює джерела поповнення (на зміну пожертвам великих компаній та приватних осіб поступово приходять державні та приватні спеціалізовані соціальні інвестиційні фонди);

4) фінансування соціального підприємництва виходить за межі виключно грошового обороту (крім грошових вливань соціальне підприємництво вимагає різних видів допомоги: комп'ютерне забезпечення та обладнання, правова підтримка, волонтерство тощо).

Таким чином, основним завданням забезпечення фінансування соціального підприємництва є пошук способів та механізмів подолання обмеженості економічних ресурсів для формування значних інвестиційних коштів, спрямованих на рішення соціальних і екологічних проблем.

В результаті реалізації цього завдання має сформуватися якісно нова сфера соціального інвестування, що відрізняється від благодійності наступними аспектами: рівнем диверсифікації (широким спектром інститутів, інструментів та джерел фінансування соціального підприємництва); глобальним підходом (екологічні та соціальні проблеми мають планетарні масштаби і мають вирішуватись усім світовим співтовариством); повною взаємодією (вирішення соціальних проблем вимагає чіткої та злагодженої діяльності держави, цивільної суспільства та соціального підприємця).

Якщо традиційне інвестування у соціальні проекти спиралося на приватні філантропії та благодійні пожертвування, фінансування нових проектів без надання подальшої підтримки (об'єктом допомоги виступають неурядові організації; фінансування спрямоване на збільшення об'ємних показників соціальної діяльності), то нова парадигма передбачає включення до інвестиційного процесу різних державних та приватних фінансових

інститутів; інвестиційний капітал розрахований для фінансування довгострокового розвитку; об'єктом інвестування може бути будь-яке соціальне підприємство чи підприємець; інвестиції спрямовані на соціальний вплив; фінансовий підхід забезпечує самофінансування та стійкість підприємства. Цілком виправдано, що зазначені відмінні риси не виявляються повсюдно, але їх не можна вважати незначними.

Висновки. Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

– по-перше, оцінка значимості факторів ризику, пов'язаних із діяльністю соціального підприємця, дозволяє стверджувати, що до найсерйозніших відносяться: вибір оптимального поєднання між забезпеченням фінансових результатів діяльності підприємства та створенням соціальної цінності суспільству; недостатність фінансових ресурсів та, зокрема, утруднений процес залучення додаткових коштів;

– по-друге, виділено основні джерела фінансування соціального підприємництва: конкурси, гранти, пряма допомога держави, державні замовлення, державна підтримка, підтримка бізнесу. Основним недоліком перерахованих джерел фінансування соціального підприємництва є їхня фрагментарність (разовість);

– по-третє, цілями соціального інвестування можуть бути: боротьба з бідністю та нерівністю, вирішення екологічних проблем, покращення умов життєдіяльності людей, розвиток освіти та підтримка соціальних ліфтів, культурне, інтелектуальний та моральний розвиток громадянського суспільства і т.д.

На етапі розвитку соціальної держави суспільство дедалі більше прагне підтримки соціально значимих проектів, підприємств і організацій, які у своїй діяльності переслідують гуманітарні цілі, а саме забезпечують зайнятість соціально вразливих категорій громадян, які сприяють реалізації виробленої ними продукції, самі виробляють товари для соціально вразливих груп або здійснюють діяльність, спрямовану на досягнення суспільно корисних цілей, сприяють вирішенню соціальних проблем громадян та суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Валюс Л. О. Війна в Україні як каталізатор розвитку соціального підприємництва. *Трансформаційна економіка*, 2023. № 2 (02), С. 10–15. URL: <https://www.transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/14/14> (дата звернення: 13.04.2024)

2. Корнецький А. Війна як каталізатор соціального підприємництва. 2022. URL: <https://lvbs.com.ua/news/vijna-yak-katalizator-sotsialnogo-pidpryyemnytstva-artem-kornetskyj-vykladach-lvbs/> (дата звернення: 15.04.2024).
3. Свинчук А. А., Корнецький А. О., Гончарова М. А., Назарук В. Я., Гусак Н. Є., Туманова А. А. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.
4. Соціальне підприємництво в Україні. Економіко-правовий аналіз. EU NEIGHBOURS east. 2020. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf (дата звернення: 16.04.2024).

REFERENCES:

1. Valius L. O. (2023) Viina v Ukraini yak katalizator rozvytku sotsialnoho pidpryyemnytstva [The war in Ukraine as a catalyst for the development of social entrepreneurship]. *Transformatsiina ekonomika*, vol. 2 (02), pp. 10–15. Available at: <https://www.transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/14/14> (accessed January 16, 2024).
2. Kornetskyi A. (2022) Viina yak katalizator sotsialnoho pidpryyemnytstva [War as a catalyst for social entrepreneurship]. Available at: <https://lvbs.com.ua/news/vijna-yak-katalizator-sotsialnogo-pidpryyemnytstva-artem-kornetskyj-vykladach-lvbs/> (accessed January 18, 2024).
3. Svynchuk A. A., Kornetskyi A. O., Honcharova M. A., Nazaruk V. Ia., Husak N. Ie., Tumanova A. A. (2017) Sotsialne pidpryyemnytstvo: vid idei do suspilnykh zmin [Social entrepreneurship: from idea to social change]. Kyiv. TOV «PIDPRYIEMSTVO «VI EN EI», 188 p. (in Ukrainian)
4. EU NEIGHBOURS east. (2020). Sotsialne pidpryyemnytstvo v Ukraini. Ekonomiko-pravovyi analiz [Social entrepreneurship in Ukraine. Economic and legal analysis]. Available at: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf (accessed January 03, 2024).